

SLOVENIJA

UREDNIŠTVO: LJUBLJANA, GOSPOSKA 12 — NAROČNINA ČETRTLETNO 15 DIN, ZA POL LETO 30 DIN, ZA VSE LETO 60 DIN — POSAMEZNE STEV. 150 DIN — V ZAMEJSTVO ZA VSE LETO 90 DIN
 UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA GOSPOSKA 12 — POŠTNOČEK. RAČUN: LJUBLJANA ŠT. 16.176 — ROKOPISOV NE VRAČAMO — OGLASI PO TARIFU — TISKA ZADRUŽNA TISKARNA (M. BLEJEC) V LJUBLJANI

Gre za obstanek

Preteklo soboto so se zbrali slovenski senatorji in bivši poslanci na posvet o nevarnosti, ki preti Sloveniji zaradi pomanjkanja vsakdanjega kruha. Na posvetu so ugotovili, da povzročila preskrba prebivalstva Slovenije, ki ima poleg številnega mestnega in delavskega prebivalstva še mnogo pasivnih kmečkih okrajev, resne skrbi, ker znaša letni primanjkljaj krušnega žita že ob normalnih letinah nad 12.000 vagonov. Ugotovili so tudi, da se temu vprašanju in sedaj ni posvetila primerna pozornost in da se že izdane uredbe o preskrbi prebivalstva z žitom niti v malem obsegu niso izvajale.

Na podlagi teh ugotovitev so slovenski senatorji in bivši poslanci zahtevali, da naj se da takoj banu dravske banovine pooblastilo, da v okviru banovine uredi vprašanje razdelitve razpoložljivih življenjskih potrebščin na podlagi racionalizacije, da bi tako bilo preživljanje slehernega prebivalca zavarovano in spekulacija z nujnimi življenjskimi potrebščinami izključena. Obenem so opozorili odgovorne činitelje na silno hude gospodarske razmere, ki se v Sloveniji zaradi njene gospodarske strukture pojavljajo z vso ostrino. Ker povzročajo podražitev nujnih življenjskih potrebščin in grozeča brezposelnost v industriji izredno hude razmere, so zahtevali ureditev cen nujnih življenjskih potrebščin, zavarovanje življenjskega obstoja delavcev, javnih in zasebnih nameščencev ter javna dela za brezposelne.

Ugotovitve slovenskih senatorjev in bivših narodnih poslancev so brez dvoma pravilne, saj vsi vidimo, da spravlja brezmejna spekulacija naše gospodarstvo naravnost iz ravnotežja in ograža življenjski obstoj vseh gospodarsko šibkejših slojev. Vzrok tem dejstvom vidijo naši narodni zastopniki v okolnosti, da se je z odločilne strani tem perečim vprašanjem posvetilo premalo pozornosti, posebno ker se tudi že izdane uredbe niti najmanj niso izvajale. Prav škoda pa je, da naši zastopniki v tej zvezi niso premetrili tudi vprašanja, kje leži krivda, da se je vsem tem za državo in posebno za njen slovenski del življenjsko važnim vprašanjem posvetilo tako malo pozornosti in kdo je kriv, da se celo že izdane uredbe niso izvajale.

To vprašanje se nam zdi važno zlasti zaradi tega, ker je glavni predmet spekulacije ravno žito, ki ga mora Slovenija v veliki meri uvažati iz Vojvodine. V splošnem se spekulacija z žitom skljuje na okolnost, da vojvodinski posestniki žita ne dovažajo na trg, ker z uradno določeno ceno niso zadovoljni, kljub temu, da je bila ta cena v kratkem razdobju že trikrat občutno povišana in je bila nazadnje določena na tri in pol dinarja. Prav v tem pogledu bi bilo nad vse zanimivo ugotoviti, zakaj se že izdane uredbe niso izvajale, oziroma kdo je kriv, da so bile te uredbe v napredu tako sestavljene, da so dopuščale spekulacijo in jo celo naravnost favorizirale.

Za Slovenijo je to vprašanje tembolj važno, ker je bila ob času krize v letih 1931 do 1935, ko žito ni imelo nobene cene, z uredbo prisiljena na korist Vojvodine plačevati za žito cene, ki so bile enkrat višje od onih na svetovnem trgu. Slovenski mali človek je tedaj kljub stiski in brezposelnosti, v kateri se je nahajal, moral doprinesati še posebne zveze v korist vojvodinskega posestnika. Vsi slovenski protesti tedaj niso nič zalegli in Slovenija se tej velikanski obremenitvi po nobeni poti ni mogla izogniti. Po trditvah tistih, ki so tedaj zamislili novi žitni režim in ustanovili Prizad, je bilo to za ohranitev države neizogibno potrebno ter so se vse dotične uredbe strogo izvajale. Zato je pa na vsak način čudno, da se danes ne izvajajo uredbe,

ki od vojvodinskih posestnikov ne zahtevajo prav nobenih žrtev, temveč samo to, da dajo svoje odlično žito po neklih primernih cenah na razpolago svojim starim odjemalcem. Cena, ki je bila določena za odkup pšenice in koruze, je za več kot za sto odstotkov višja od lanske. Ker se nobena druga stvar ni v tej izmeri podražila, dejansko ni nobenega vzroka, da bi kdo smel za žito zahtevati še višjo ceno, kot je z uredbo določena. Ta cena pa je tudi sicer mnogo višja kot so danes žitne cene na svetovnem trgu. Mirno lahko rečemo, da bo cena žitu takoj zelo občutno padla, kakor hitro bo konec vojne, oziroma angleške blokade. Tedaj bo seveda takšna uredba vojvodinski gospodi zopet zaželjena in bo tudi vse storila, da se bo izvajala.

Če stvar še enkrat premetrmo, vidimo, da mora pri današnji ureditvi države in današnji njeni upravi pasivna Slovenija vedno podpirati bogate dele države. V času najhujše stiske je moral brezposelni slovenski delavec pri vsakem grižljaju kruha doprinesati posebno žrtev v korist vojvodinskega posestnika.

Razkrižje in Štrigova

»Hrvatski dnevnik« je položil v zadnjem času večkrat prst na pojave in stanje v obmejnih občinah dravske banovine Razkrižje in Štrigova. Poluradni dnevnik Hrvaške prištevata te dve občini med občine s pretežno hrvaškim prebivalstvom in se sklicuje na izid ljudskega štetja iz leta 1931, ki je pokazalo tamkaj samo 2,1% Slovencev. Opremil je svoja poročila tudi z grajo ravnanja z ondnotnimi Hrvati. Prav razločno je to grajo naslovil na vidno

Na njegova poročila in očitanja je po ovinku odgovarjal samo »Slovenec«. »Jutro« se je pa omejevalo na beležke. Med odgovori »Slovenca«, ki je sicer molčal na opozoritev o izidu ljudskega štetja leta 1931., se glasi eden tako, da sta pri volitvah delegata in namestnika Kmetijske zbornice v Ljubljani za dotični okraj oddala glasove tudi odposlanca (volilna moža) občin Razkrižje in Štrigova. To naj bi dokazovalo slovenski značaj teh občin.

Ker je »Slovenija« tisti slovenski list, ki je na prve hrvaške glasove po dogodku z dne 26. VIII. 1939 o tem, da morajo neki kraji, ki so v dravski banovini, biti priključeni banovini Hrvaški, prva opozorila na okolnost, da so banovini Hrvaški priključeni tudi neki kraji, kjer je večina prebivalstva slovenska, (— na katero ugotovitev je pa tisk »Hrvaški« odgovoril z molkom (sic!) —) se nam zdi prav, če v predelih tega lista poskušamo določiti stališče poštenih in dosledno mislečih Slovencev glede ureditve obmejnih vprašanj med Slovenijo in Hrvaško. Polasča se nas namreč bojazen, da dosedanji način obravnavanja stvari tako v hrvaških, kot v dravobanskih časnikih ne vede drugam, kot v še večji spor, ker se le preveč vodi s strankarskega izhodišča.

Že ob ustanovitvi »oblastnih« samouprav z uredbo so za politično stanje v Sloveniji odgovorni ljudje na lastno in na željo Belgrada, ker so hoteli s tem oslabiti vsaj malo vpliv Radića, pristali na neumnost, da je bilo Medmurje priključeno k mariborski »oblastni« samoupravi. Prvi zakon o razdelitvi države na banovine je oktobra 1929 to krivično stanje odpravil, zato pa postavil Slovence pred uganiko, zakaj je bila Bela krajina priključena k savski banovini, cel čalbarski okraj, ki je deloma res slovenski, pa k dravski. To uganiko je bilo

Temu trdemu ukazu se je mogel izogniti samo s smrtjo. Ta dobro podprti vojvodinski posestnik pa danes kljub vsem uredbam lahko svoje žito zadrži in ga niti za visok denar noče dati na razpolago svojemu dobrotniku, ki je danes zopet v stiski.

Ker pa vojvodinski posestniki sami niti ne izdajajo niti ne izvajajo raznih uredb, je jasno, da tukaj nekaj ni v redu. Mislimo, da se ne motimo, če domnevamo, da ima pri celi stvari vmes svoje prste nikjer vidna pa vendar povsod navzoča čaršija, ki vidi državo vedno v nevarnosti tedaj, če so v nevarnosti njeni žepi. Kakor hitro pa resnično ogražanje države pomeni pritok v njene žepi, ni nobena nevarnost za državo tako velika, da bi jo ta čaršija priznala in nastopila za njeno odpravo. Vse to nam dokazuje, kako nujno potrebno je, da Slovenija dobi čimprej svojo samoupravo tako v političnem kakor tudi gospodarskem pogledu. Škoda, ki jo nam je povzročil in nam jo še neprenehoma povzroča politični in gospodarski centralizem v rokah belgrajske čaršije, je sploh nepreračunljiva. Vsak dan, ki je v tem pogledu zamujen, pomeni za Slovenijo novo oškodovanje in ogražanje obstanka njenega prebivalstva.

B.

Trajna more biti samo zgolj narodnostna razmejitev. Take razmejitve pa ne more določiti volilni mož za volitev delegata v Kmetijsko zbornico, ker izhaja sam iz javno pri političnih volitvah izvoljenega občinskega odbora, v katerem ima z relativno večino glasov izvoljena večina absolutno število mandatorov. Za tako razmejitev je tudi javno ljudsko štetje pred 10 leti nezanesljivo, čeprav ni tajiti, da je sklicevanje na ljudsko štetje neprimerno vsečnejši razlog, kakor pa sklicevanje na volilne može v sedanji ureditvi Kmetijskih zbornic. Kajti ljudsko štetje je vendarle beleženje narodnostne izjave, volilni mož pa je samo dokaz o tem, pod katero vlado so se izvedle občinske volitve.

Zgolj narodnostna razmejitev je mogoča le na osnovi tajnega glasovanja o vprašanju, h kateremu narodu se prišteva vsak polnoletni prebivalec dotičnega kraja. Tako glasovanje morejo izvesti samo ljudskim zastopom odgovorni organi obeh banovin in izvesti bi se moralo v vseh obmejnih krajih, v katerih bi to zahteval eden ali drugi ljudski zastop. Kraji, v katerih bi se večina izrekla za svoj narod in ki so med seboj strnjeni, bi se pripojili k narodni pokrajini, ostali pa odstopili. Samo tako je mogoča trajna rešitev.

Za izvedljivost takega načina rešitve je potrebno, da odpadejo vse ovire politične in družbenega značaja. Glasovalec ne sme niti prikriti imeti pred seboj vprašanje, za kakšno vlado naj se odloči, kaj bo rekla stranka, h kateri se šteje, in podobno. Samo vprašanje, ali je Slovenec ali Hrvat, naj odloča.

Zato je za nas rešeno tudi vprašanje poti do časa, ko bo taka razmejitev izvedljiva. Sedajna, v hrvaških in dravobanskih glasilih pokazana pot ne vodi tja, temveč v nasprotje. Če graja »Hrvatski dnevnik« ravnanje s Hrvati, s hrvaškimi kaplani ali učitelji, ne sme pozabiti, da obstaja v državi zbor mož, v katerem sedijo pri isti mizi z zato odgovornimi činitelji odgovorni hrvaški politiki. Ni torej prav, da meče krivdo za stanje na »Slovenec«, da se razpisuje o ravnanju »Slovenec« s Hrvati. Naj ve, da je za Slovenec, ki so res to, muka, da so take razmere, naj pa ne pozabi, da imajo hrvaški politični možje nedvomno vsaj toliko vpliva, da se uveljavijo dne 26. avgusta 1940 napovedane splošno politične spremembe. Naj poskrbi za diskretnejši, toda učinkovitejši obizni razgovor hrvaških politikov s tistimi, ki jih ima za odgovorne, da mora nadškof Štepinac plačati za kaplana v dravski banovini policijsko kazeno. Naj se pa tudi zave, da ustvarjanje političnih podružnic hrvaške kmečke stranke in njenih gospodarskih ustanov na slovenskih tleh na noben način ni prava pot za narodnostno prijateljstvo med Slovenci in Hrvati. Da, tudi in prav tako delovanje ograža razumevanje, kajti ob takih pojavih se mora Slovenec oglasiti skrb, ali ne gre mogoče hrvaškim politikom za več, kakor samo za obmejne občine ali kraje, za obsežnejše kose slovenske zemlje. To so prav take napake in nepravilnosti, kakor so tiste, ki jih je »Hrvatski dnevnik« zgledeoma našel za razmere v Razkrižju in Štrigovi.

Razkrižje in Štrigova ne smeta postati razlog razdora med hrvaškim in slovenskim narodom. Tudi nobena slovenska občina v območju banovine Hrvaške ne sme biti razlog za to. Nasprotno: vsi taki primeri morajo biti nam, Slovincem, in njim, Hrvatom, pobuda, da se z dogodki z dne 26. VIII. 1939 napovedane splošno politične spremembe v resnici izvršijo in da se na ta način ustvari mogočost neposrednega dogovarjanja med slovenskim in hrvaškim narodom, preprečijo pa spletke posameznih političnih računarjev in njih nevarni nasledki. **Tomaž Semprimožnik.**

Konec Velike Romunije

Romunija je bila v marsikaterem pogledu pravi preužitkar svetovne vojne. V vojni sami se sicer ni kdo ve kaj izkazala. Razen tega je še sklenila poseben mir z osrednjima državama, nekaj, česar nista naredila niti skoraj popolnoma zasedeni Srbija in Belgija. Samo Črna gora je sklenila tudi tak poseben mir.

Kljub temu pa je dosegla ob sklepu miru Romunija skoraj vse, kar je želela. Dobila je vse, kar ji je šlo, a dobila je tudi mnogo takega, kar ji ni šlo. Vzrok je bil pač ta, da so šle njene pridobitve na stroške sovražnikov tistih, ki so odločali o miru, v enem primeru, namreč glede Besarabije, pa na stroške Rusije, s katero so bili zavezniki že zaradi njené izločitve iz skupne fronte in revolucije nezadovoljni in glede katere se jim ni zdelo, da bi se kaj pridalo vzemali zanj. In tako je dobila Romunija »deželo sedmih mest«, ki ji je z narodnega stališča po večini šla, a vzela si je še vsa Bukovino in Besarabijo in obdržala v balkanski vojni »osvojen« Dobrudžo, ki ji pa z narodnega stališča niso šle.

Hitro se sučejo stvari v tej vojni. Romunija je v nekaj mesecih zgubila najprej Besarabijo in Bukovino, pretekli teden Dobrudžo. Ta teden pa je prišla še Transilvanija na vrsto.

Nobenega dvoma ni, da je zasedba Besarabije, prva amputacija Velike Romunije, neposredno zbudila velikomadžarsko pohlepnost. Tudi kdor bi ne bil opazoval, kako je prav v tistem času šla madžarska propaganda z veliko odločnostjo na delo, bi bil to zlahka uganil. Začeta delitev je po eni strani zbudila pohlep, po drugi pa je odpornost domačega prebivalstva navstveno zločila. Morebiti je prišlo več kakor enemu stvarno mislečemu Romunu na misel v teh dneh, koliko bi bilo bolje za njegov narod in njegovo domovino, če bi njegova mala država ne bila sanjala imperialističnih sanj, če bi bila rajši poslušala 1918. leta Francheta d'Esperaya glede Dobrudže in če bi se bila pozneje pobotala s Čičerinom glede Besarabije. Kajti skoraj popolnoma gotovo je, da bi v tem primeru do izgube Transilvanije ne bilo prišlo.

Tako pa je tragika romunske politike v tem, da je zgubila v kratkem razdobju dveh mesecev ne samo tisto, kar ji ni šlo, kar si je vzela zoper voljo prizadelih, ampak da je prav ta zguba bila neposreden vzrok in pobuda za zgubo pokrajini, ki so po večini romunske.

Madžari bi si bili vzeli seveda najrajši vse dežele, ki so pripadale kdaj kroni sv. Štefana in ki so jih dobili po svetovni vojni Romuni: okoli 103.000 kvadratnih kilometrov in okoli 5 in četrt milijona prebivalcev. Če so ti po večini Romuni in ravno zaradi surove madžarizacije pred svetovno vojno celo zelo zavedni in goreči romunska narodnjaki, jih je malo motilo. Sklicevali so se preprosto na svoje zgodovinske »pravice«, kakor da bi sploh kdaj kakšna krivica mogla postati pravica samo zategadelj, ker je dolgo trajala. Madžarski listi so bili v zadnjih tednih polni zgodovinskih »dokazov«, in ker so čutili, da to v današnjih dneh tudi pri silah osi ne vleče preveč, so začeli prihajati celo z narodnimi dokazi in razlogi: vse prebivalstvo nekdanje Velike Madžarske je tako krvno pomešano, da je to prav za prav en sam narod. Vse drugo pa je znano iz madžarskega političnega izrazoslovja: ker je na Madžarskem en sam narod, je ta narod seveda madžarski, iz tega pa upet sledi pristno velikomadžarski sklep, da drugih narodov na Madžarskem prav za prav sploh ni. Ker pa jih torej ni, ne morejo imeti pravice, da bi jih kdo upošteval, kakor da so. Velikomadžarska imenitnost, kakor jo je že davno pred vojno zaznamoval in predstavil svetu skandinavski pisatelj Björnsterne Björnson.

Sicer bi pa glede odstopljenega ozemlja ugotovili samo nekaj dejstev. Madžari, ki so ga dobili, so na njem v manjšini. Samo kakega dobrega pol milijona prebivalstva od okoli 2.600.000 prebivalcev je strnjeno naseljenih Madžarov. Drugi so Romuni, nekaj je Nemcev in Židov. Madžarov je sicer še precej raztresenih po mestih, in če bi kdo ver-

jel njihovim statistikam, bi bila vsa transilvanska mesta prav za prav madžarska. Kdor pa je poznal madžarsko narodno politiko pred vojno, ta ve, kako je bilo tisto madžarstvo umetno ustvarjeno. Priseljeno uradništvo, madžarske vojaške posadke, strahovlada, ki ji posebno mestno prebivalstvo rado podlega, so gnale število Madžarov navzgor. Romun — kakor tudi Slovaki ali Srbi — sploh ni mogel biti uradnik med svojim narodom, razen če ga je zatajil. Jude so pa Madžari kar vnaprej zapisovali za svoje, čemur se ti sicer tudi niso upirali. Če prištevamo k temu še igro z občevalnim jezikom — kdor je le malo lomil madžarski, je bil takoj štet za Madžara — potem si lahko mislimo, koliko je tako štetje vredno. Saj imamo za take načine prav Slovenci sijajen zgled, ko je avstrijska statistika, ki je delala na podobne načine, naštel na Koroškem za dve tretjini Slovencev manj, kakor jih je bilo. Zato se lahko reče z vso pravico: z narodnega stališča odstopljeni del Transilvanije Madžarom ne gre. In če bi navezadnje zaradi mešanega prebivalstva tudi Romunom ne šel, bi se morala kvečjemu ustanoviti kakšna narodno mešana vmesna država, ne pa na mesto manjše krivice postavljati večjo.

Kakor zmeraj v takih primerih bo tudi v tem za napake in grehe svojih

voditeljev trpelo zgolj ljudstvo. Kajti voditelji si znajo zmeraj poiskati varnih in toplih mest, za svoje nerodnosti — pri čemer je po navadi rado še kaj slabšega vmes — pa si dajo podeljevati celo kako donosno priznanje. A lahko si mislimo, kako bodo trpeli posebno tisti pravi romunski rodoljubi, ki so bili dolga leta vztrajni in požrtvovalni boj zoper madžarsko nasilje, a so mu sedaj spet žrtvovani. Romunskemu narodu pa želimo, da ga sedanje trpke skušnje npravno in duhovno prečistijo in okrepe in da bo preroben šel na delo in v boj za lastno pravico, pa brez nasilstva nasproti pravicam drugih.

Sedanja raztelesba Romunije pa ima tudi velik svetovnopolitičen pomen. Za njene nove meje sta namreč prevzeli poročstvo obe državi osi Nemčija in Italija. Seveda ne mislimo reči, da bi imelo to ali katero koli podobno poročstvo že na sebi kak poseben pomen — iz najnovejših dogodkov lahko vsak preceni njegovo vrednost. Pomen tega poročstva je marveč v dejstvu, da je prišlo v trenutku, ko ima Romunija s Sovjeti neprenehne mejne spore in spopade. Prav zato ve vsak, kam je naslovljeno: državi osi nočeta biti odrezani od romunskega žita in petroleja. Njegov — skoraj bi rekli ultimativni — značaj bodo tudi brez dvoma razumeli tukaj kakor tam. In kolikor niso tega delali že doslej, bodo po njem morali prej ali slej uravnavati svoje politične delo.

Z A P I S K I

Razpravljanja o miru

Ob prvi obletnici velike vojne ne moremo še prav nič vedeti, koliko časa bo še trajala in kako se bo nehala. Zadnje dneve se sliši, da bo trajala še eno do treh let. Določna razpravljanja o miru bi bila torej vsekakor prezgodnja, nedoločne govorice o miru so pa razumljive tem bolj, čim bolj se čutijo težki nasledki vojne po vsem svetu.

Kakšen bo mir, ki bo sledil tej vojni? Jasno je, da bo vtisnil pečat miru predvsem zmagovalcev, ako se ne konča vojna brez zmagovalcev, kar je pa malo verjetno. Oba nasprotnika sta tako odločena izbojevati boj do konca, da ne bo zlepa nobeden odnehal, ako ne bo v to prisiljen. Da bi pa oba istočasno obnemogla, je malo verjetno in kdor bo vzdržal magari le en dan dalj kakor drugi, bo zmagovalcev.

V razpravljanjih o bodočem miru se berejo le splošne oznake, da bo bodoči mir ali pax germanica ali italo-germanica ali pa pax britannica. S tem se hoče poudariti ne toliko, katere dežele bo zmagovalcev vzel premagancu in kako bo razširil svoja ozemlja, dasi je tudi to važno in odločilno za vojno, ampak se hoče s tem poudariti bolj, katere idejne smernice glede ureditve vse Evrope bo postavil zmagovalcev. Pravilno poudarja Wells, da gre v vsaki vojni v prvi vrsti za ozemlje in ne za politične ideje, vendar vsaka vojna oziroma prav za prav zmaga podpre miselne smernice, ki jih zastopa zmagovalcev. O tej novi socialni, gospodarski in politični preureditvi se čuje vedno več precej praznega govorjenja in pisarjenja. Dokler ne moremo nič gotovega reči, kdo bo zmagal, tudi ne moremo nič gotovega reči, kakšen bo bodoči socialno-gospodarsko-politični red.

Obe vojskujoči se stranki imata tako v jedru različne in nasprotne poglede na ureditev sveta, da bo bodoči red naravnost ravno nasproten, ako zmaga ena ali druga stranka. Zato je vsaka kombinacija, kakor da je zmaga gotova eni stranki, prav za prav v nasprotju z nevtiralnostjo. Če bi torej delali kombinacije o tem, kakšen bo mir, bi morali kot pravi nevtraleci postavljati vedno vzporedno najmanj dve kombinaciji. To bi bilo potrebno tudi glede priprav za bodoči mir.

Za nas Slovence je najvažnejše, kako razmerje si postavlja ena ali druga kombinacija do malih narodov. Za nas bi bilo želeli, da zmaga tista kombinacija, ki je ugodnejša usodi malih narodov.

Ako gledamo to vprašanje, kakor je postavljeno, moramo ugotoviti, da je za

nas jako težko. Moramo se pa vendarle pravočasno pripraviti, da nas novi mir ne najde tako malo pripravljen, kakor nas je našel leta 1918. Zato za nas ni prezgodaj, da že sedaj resno mislimo o tem, kakšen bo novi mir. V bistvu mi ne moremo želeli, ne da bi bil nemški, italijanski ali angleški mir, ampak moramo želeli, da bi bil to — pax humana et christiana.

Stanovstvo

»Slovenski delavec«, glasilo centralistično organiziranega Jugorasa, v katerem hrvaških delavcev ni, piše o načelih novega reda. Ta novi red naj bi bil seveda stanovski. Njegove prednosti razlaga s temile besedami:

Sedaj vlada boj vseh zoper vse. Vsa družba je zgrajena tako rekoč na nasprotju interesov in zato na nasprotju slojev in razredov.

To nasprotje je treba premagati tako, da nasprotujoče se razrede združimo v skupni organizaciji, v organiziranih poklicnih stanovih. Ker ni res, da bi bili interesi delodajalcev in delavcev po naravi nasprotni, je treba v teh stanovih na osnovi skupnih interesov ustvariti medsebojno soglasje.

Treba je ustanoviti sodobne korporacije in jim dati veliko samoupravo, da bodo delodajalci in delavci vsakega poklica sami samostojno urejali svoje skupne zadeve. Svoje posebne zadeve bi vsaka skupina v korporaciji obravnavala še posebej; saj je dosti človeško, da se bodo tudi v korporacijah med skupinami javila nasprotstva.

Stanovi naj zato po svojih korporacijah sami prevzamejo zase skrb, naj svoje zadeve sami urejajo. Država naj le tam pomaga, kadar stanovi njene pomoči resnično potrebujejo. Druži naj v svojem okviru vse različne stanove in ureja njihove medsebojne odnose. Dopolnjuje naj njihova prizadevanja za občo blaginjo.

Menda je še ni bilo nikoli na svetu tako čiste tiranije, ki bi bila mogla prebiti brez nekih pravnih določil — vseeno, če so bile te zapisane ali pa samo dejansko dane v izročilu. A kar odlikuje vse stanovstvene, to je njihno skrbno izogibanje sleherne pravne formulacije v najvažnejši zadevi: kdo bo odločal, kadar tistega »medsebojnega soglasja« ne bo.

»Slovenski delavec« sicer pravi, da si koristi delodajalcev in delavcev niso »po naravi« nasprotne. Škoda, da nam nič natančnejšega ne pove, kakšna je narava tistih skupnih koristi. Kajti doslej je bila njihna narava taka, da so se te koristi po navadi močno križale: delodajalec je hotel čim več dobička obdržati zase, delavec pa je hotel tudi čim večji delež pri donosu. In na svetu je že tako, da je sebičnost tudi dušeslovno najmanj tako naraven pojav kakor nesebičnost.

»Slovenski delavec« govori sicer zelo na splošno, da bo država urejala »med-

sebojne odnose«. Torej le tudi sam predpostavlja, da utegne celo v stanovski državi zmanjkati narave pri koristih delavcev in delodajalcev, pa bo zato nasprotno udarilo na dan. Takrat bo pa seveda posegla država vmes. In ker država sama neposredno nič ne dela, ampak samo njeni organi, ki so pač ali od ljudstva voljeni ali brez ljudstva ali celo zoper ljudsko voljo postavljeni, utegne zanimati tako delodajalca kakor delavca, po kakšnih načelih bodo ti organi izbirani in postavljeni. Posebno jih bo zanimalo, ali bodo najbolj prizadeali namreč udje stanov, sploh imeli kakšen vpliv pri določitvi tistega, ki bo avtoritativno in dokončno odločal o zanje dostikrat usodnih stvareh.

Kajti o tem si je pač treba biti na jasnem, da bodo ljudje zmeraj zaupali le tistim, ki jih bodo sami izbrali ali kvečjemu tistim, ki jih bodo izbrali taki, ki imajo njihno zaupanje. Vse drugo pa bodo vsaj zavedni in samozavestni ljudje imeli za golo silo, pa če se skriva za še tako pobožnim zavijanjem oči.

Zato naj bi »Slovenski delavec« že prišel kdaj z jasnimi načrtom v tem pogledu. Sicer si ne bo mogel nihče drugega misliti, kakor da bodo dokončno odločali v vsem našem javnem življenju možje, ki so prišli na površje in ki se tudi morejo vzdrževati na njem samo s pomočjo tistega Živkovičevega volilnega zakona, ki je na primer dal, da je bil v Sloveniji soglasno voljen dr. Kramer kot zastopnik slovenskega naroda, in ki omogočuje tudi močim najbolj nasprotnih nazorov in načel, da so voljeni z »velikansko večino«, pod pogojem seveda, da »delajo« sami volitve.

Sicer vemo, da odgovora na to vprašanje ne bo. Prekočljivo je, in vsako razravnjanje bi hočeš nočeš očitneje razodelo prave namene. Samo to naj h koncu spet kdaj ugotovimo, da odklanjajo stanovstvo tako Srbi kakor Hrvati. Mar ga hočejo imeti samo pri nas in samo za nas?

Petomajstvo in samouprava

»Slovenska beseda«, glasilo petomajskega volitvenega bana dr. Puca, je v zadnjih časih tudi za avtonomijo. Vendar pa je treba priznati, da je v tem pogledu precej zmerna, tako zmerna, da se lahko še zmeraj pokaže in potrka na prsa pred vsakim unitarizmom. V tem duhu razmišlja tudi dr. Puc težke politične misli »ob obletnici sporazuma«. Posebno ga skrbi, da ne bi na primer dobila slovenska avtonomija prevelik obseg. Zato zahteva odločno in neodljivo:

Tudi prometne zveze, železnice, pošta, brozovaj itd. morajo ostati pod skupno upravo.

Vsak ve, kaj pomeni skupna uprava pri nas: skupno upravo dohodkov, ki se potem porazdeljujejo po sprevidnosti Belgrada, tako da se delajo s čistim donosom, ki ga imajo skupne naprave v Sloveniji, nove, včasih neekonomične naprave na jugu. Železnice donajajo na primer v Sloveniji četrtino, pošte pa tretjino vseh dohodkov. Prav zadnjič pa smo spet slišali, da se od vseh številnih novih poštinih stavb ne bo postavila niti ena v Sloveniji. Kako je z železnico v tem pogledu, bi ga res samo trtili čas, če bi spet ponavljali desetkrat ugotovljene in dognane stvari.

Vsakdo ve za to in tudi dr. Puc ve. Kljub temu pa zahteva brez vsakih pridržkov skupno upravo, le posamezna ravnanstva naj bi dobila le nekaj povečanih »kompetenc«, ki bi bile pa seveda brez najmanjšega praktičnega pomena za nas, če bi slej ko prej ostala za denar »skupna uprava«.

Za nas Slovence bi bila taka skupna uprava prav v naštetih zadevah dvakrat usodna, saj bi kratko in malo pomenila, da bi dejavne samouprave ne moglo biti. Kajti poljedelstvo, ki je na Hrvaškem in v Srbiji močno donosno, je pri nas pasivno, in iz pasivnih gospodarskih panog bi najbolj skromna samouprava ne zbila dohodkov. Zato se Slovenija pod nobenim pogojem ne bi mogla in smela odpovedati dohodkom, kjer so in kjer so še povrh najlažje dosegljivi. Komur bi bilo tudi ob centralističnih simpatijah samo za pravico, če že tudi ne za resnično samoupravo, ta bi moral najmanj zahtevati, da ostanejo dohodki sleherne upravne panoge tam, kjer so bili zbra-

ni, potem šele naj bi ostala v vseh drugih stvarih skupna uprava.

Dr. Puc je seveda za resnično slovensko samoupravo danes toliko, kolikor mu je bilo zanj ob petomajskih volitvah. O tem bi komaj kdo dvomil, tudi če bi prezrl tisti »itd.«, ki daje centralizmu brezkončne mogočnosti in s katerim se bo dr. Puc lahko pokazal in izkazal pred tistim centralizmom, s katerim očitno še zmeraj politično računa.

Za skupno delo

»Jugoslovanska strokovna zveza« je dobila svoje ime še v časih, ko so bile povsem druge državnoopravne osnove za njeno organizacijo. Danes je to dejansko popolnoma in samo slovenska organizacija. Zato je prav, če se ji že kedaj da ime, primerno njenemu področju in članstvu. Kakor beremo v »Delavski pravici«, je tudi že predlagal na njenem zadnjem običnem zboru g. Fajfar, da se preimenuje v »Slovensko delavsko zvezo«. Ob tej priložnosti je zapisala »Delavska pravica« tele besede:

Nastaja namreč nujna potreba, da se JSZ, zvesta svojemu programu, ki ga ji je dal njen ustanovitelj dr. Janez Ev. Krek, danes, ko bide že skoraj dvanajsta ura, zave, da mora graditi slovensko proletarsko skupnost. Te skupnosti po zaslugi večine slovenskih organizacij doslej nismo imeli. Vse preveč smo na vseh koncih in krajih poudarjali svetovnonazorske razlike, ki smo jim tu in tam dodali politične praske. Poudarjali smo tisto, kar nas je umetno ločilo, in pozabljali na vse, kar nas je naravno in logično družilo. Le pri borbi za kruh so nastopili trenutki, ko je bitna in najgloblja stran te proletarske skupnosti nehote in iz sile razmer porojena prišla do izraza in moči.

Nam se pri tej priložnosti samo zdi, da bi še marsikje drugje, pri posameznih stanovih in pri celem narodu, morala stopiti zavest in spoznanje skupnih koristi bolj živo v ospredje. S tem bi bil tudi dan pogoj za skupen nastop za take koristi. Nobenemu posamezniku niti delu našega naroda ne bi tak skupen nastop škodoval, kolikor seveda ni že njegova bit sama osnovana na zajedavstvu, a vsem bi prinesel duhovnih in tvarnih koristi.

Sicer pa je prav ta razcepljenost samo dokaz naše hlapčevske preteklosti.

Še enkrat centralizem v gledaliških stvareh!

V zadnji številki »Slovenije« smo poročali, da je minister za prosveto dr. Anton Korošec ustanovil pri belgajskem prosvetnem ministru poseben odbor, ki bo odločal o repertoarjih vseh temu ministru podrejenih gledališč. Ta odbor — predseduje mu načelnik Boško Bogdanovič — je imel preteklo soboto že prvo sejo, in sklenjeno je bilo, da bo skrbel za to, da bodo po gledališčih, podrejenih ministru za prosveto —

hrvaška gledališča niso več podrejena belgajskemu ministru za prosveto, pač sta pa še vedno obe slovenski gledališči — igrana taka dela, ki so spisan v narodnem, verskem in moralnem duhu, predvsem pa dela iz narodne zgodovine. Odbor pri belgajskem ministru za prosveto ne bo torej le cenzural repertoarjev, ampak bo naravnost sam določal vsebino repertoarjev, tako da uprave in ravnateljstva gledališč ne bodo glede repertoarjev imele prav za prav nobene odločujoče besede in bodo navsezadnje morale izvrševati tisto, kar bo sklenjeno v Belgradu. Pri sestavi repertoarjev je seveda treba računati z igralskimi in pevske močmi, ki jih ima na razpolago dotično gledališče, če naj se obdrži gledališče na umetniški višini. Igralce in pevce pa poznajo najbolje edino gledališki ravnatelji in pa režiserji. Če pa naj igrajo v posameznih gledaliških stvareh, za katere nimajo pravih moči, mora gledališče izgubiti na kvaliteti. Glede obiska odločajo tudi okus in zahteve občinstva, ki jih poznajo vodstva posameznih gledališč, ne pa kdo drugi. Glede slovenskih gledališč, slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani in slovenskega gledališča v Mariboru, bodo odločali odslej, kaj da naj igra in uprizarjata, ne več v Ljubljani, kakor so doslej, ampak v Belgradu. Lahko je mogoče, da bo repertoarni odbor v Belgradu določil, da se morajo igrati v »Narodnem gledališču« v Ljubljani in pa v gledališču v Mariboru srbska gledališka dela v izvirniku in v izvirnem srbskem jeziku, zato »da se bo vzgajalo občinstvo v narodnem duhu«. Vodstva posameznih Belgradu podrejenih gledališč, torej tudi vodstva obeh slovenskih, ne bodo več odgovorna za kakovost gledaliških uprizoritev in se bodo lahko upravičeno izgovarjala na repertoarni odbor v Belgradu. Slovenska gledališka umetnost pa bi si morala prizadevati, če naj ima kaj pomena, da ustvari celo čisto svoj, samobitno slovenski gledališki slog in spravi slovenski gledališki jezik na višek.

Naša politika je bila dana v zakup, kakor se da v zakup pašnik ali njiva tistemu, kdor pač zmore večjo zakupnino. Ena sama stvar je bila in bo ostala največja usodnost za naše življenje; da se namreč nismo nikdar zavedali svoje vrednosti in svojega pomena, marveč da smo v vseh časih in vseh razmerah, v ugodnih kakor neugodnih, igrali vlogo narodnega manjšine, ne pa vloge samostojnega naroda. Res je, da bi bilo v tem primeru naše življenje v marsikaterem pogledu neprijetnejše, toda zlasti mali narodi so si ustvarjali svojo usodo vedno v težkih okoliščinah.

Miško Kranjec: Ko škranček zapoje...

Kaj pišejo listi

Odklonjeno sodelovanje

Pod tem naslovom poroča »Trgovski list« o predlogu slovenskih trgovcev, ki so pripravljali dati za ureditev aprovi-zacijskega vprašanja Slovenije na razpolago svoje osebe, svoja skladišča in svoje osebno delo in denar, pa pravi:

Prepričani smo, da bi povsod drugod tako iskreno ponudbo sodelovanja, ki je poleg tega podprta s tako realnimi sredstvi pomoči, sprejeli z vsem veseljem in da je ne bi bilo treba še enkrat ponoviti. Pri nas pa so razmere žal drugačne. Ponudba je bila izrečena in ponoviti jo bo morda treba še bogve kolikokrat in še ni gotovo, da bo sprejeta. Kajti pri nas se sodelovanje ne ceni, pri nas se ceni samo slepo izpolnjevanje nalog. Za sodelovanje se sprejemajo le ljudje, ki nimajo več svojega lastnega mnenja, temveč so čisto prevzeli tisto mnenje, ki je v trenutku oficijozno. To pa ni nobeno sodelovanje, temveč samo bolj ali manj lepa poslušnost, ki pa nikdar ne da in tudi ne more dati tistih pozitivnih rezultatov kakor pravo sodelovanje. Kajti poslušni ljudje ne delajo iz vse duše, temveč le kolikor se more njih delo kontrolirati, pravi sodelavci pa delajo z vsemi svojimi silami, pa če jih kdo kontrolira ali ne.

O vprašanju naše konjunkturalne industrije

piše »Večernik« tudi tole:

Zdaj, ko je nastala nevarnost, da bi utegnili nagli in veliki zaslužki vsaj za neko dobo usahniti in bi bilo mogoče to industrijo ohraniti za bodočnost le z žrtvami, pa pričenjajo uvidevati tudi nekdanji lahkomi-selni navdušenci, kako se gospodje, ki so nas nenadoma osrečili s svojo podjetnostjo, polagoma pripravljajo na novo selitev za novimi konjunkturami, nam pa grozi nevarnost, da nam bodo v spomin na tovarne, v katerih so desetstisoči našli vsaj skromen zaslužek, ostale le puste, prazne stavbe, neuporabne za kateri koli pameten namen. Sedaj vodstev teh industrij so tako že večinoma odromali na jugovzhod, kar je bilo že prvi znak za tisto, kar lahko v dohodnem času še sledi. Še celo prav v zadnjih dneh smo doživeli, da je ena izmed naših velikih tovarn prešla navidezno v novo lastništvo, s čimer je prišel tudi sedež podjetja avtomatično iz Maribora in sploh iz Slovenije.

Ako torej sedaj pogledamo na to našo povojno industrijo v Sloveniji, moramo priznati, da je podobna sejmarju, ki nima stalne trgovine, ampak roma s svojim kramarskim vozom od kraja do kraja in se ustavi v vsakem le ob času sejma, to je ob času kupčijske konjunkturalne. Ali smo pa mogli od ljudi, ki so to konjunkturano industrijo pri nas ustvarili, sploh pričakovati kaj drugega? Ali smo morda mogli misliti, da bodo zaradi naših koristi ostali pri nas za vse večne čase, naj se konjunkturala tudi zniža ali celo začasno usahne? Nikakor! Kakor so nepričakovano prišli, tako tudi nepričakovano odidejo, kakor nomadi s svojimi čredami, ki se, ko njihova živina pašnike popase, neutegoma odsele drugam. Za nomadi ostanejo prazna tla, za selečo se konjunkturano industrijo pa zapuščene, nanaglomane zidane stavbe in tisoči za trenutek zavarovanih ljudi brez eksistence.

Ako bi se bili pravočasno tega zavedali,

ako bi bili od začetka verjeli tistim redkim realistom, ki so nas na to opozarjali, in če bi bili končno samo malo podjetni, kar Slovenci žal nismo, bi bili v povojni dobi lahko dobili prav isto industrijo iz lastnih rok, ki pa ne bi bila samo konjunkturana in selilna. Izgovor, da ni bilo za tako industrijo doma kapitala, je več ko prazen. Z ustanovitvijo domačih družb ali zadrug in ob sodelovanju domačih denarnih zavodov bi bili lahko postavili temelje tovarnam, ki bi se bile v teh dosedanjih letih enako razvile in razrastle, kakor so se te, ki so nam jih postavili tuje.

Korenita izprememba

V »Delavski pravici« je napisal predsednik JSZ g. Srečko Žumer pod tem naslovom uvodnik, v katerem pravi med drugim:

Če hočemo družbo ozdraviti, če hočemo v bodočnosti imeti zdrav narod in krepko državno skupnost, moramo z zdravljenjem začeti tam, kjer bo zdravljenje najbolj uspešno in tudi korenito. Izrežati moramo iz naše družbe predvsem krivca današnjega zla, to je kapitalizem. Njegov vpliv moramo onemogočiti prav povsod, tako da bomo delovnemu človeku lahko omogočili pošteno in dostojno življenje, ki mu pripada po krščanskih in človeških načelih, tudi proti volji kapitalizma. To pa drugače ne bo mogoče, če se ne onemogoči vsako trmasto zadržanje kapitalizma proti upravičenim delavskim zahtevam.

Dve veliki miselnosti si stojita danes nasproti. Prva je kapitalistična, ki izrablja kapital in človeka do skrajne močnatosti v svoj lastni prid in ki se skuša ohraniti pod raznimi novodobnimi tvorbami tudi nadalje. Druga miselnost pa je občeločevska in tudi primarno krščanska, ki gre za obstoj človeka, za njegovo življenjsko pravico in dostojanstvo. Brez dvoma je, da so vsi današnji pretresljivi v družbi odmevi teh dveh velikih sil, ki si iščejo pot za uveljavljenje v bodočih deset ali pa celo stoletjih. In le med tema dvema miselnostmi iskati bodoče poti človeške družbe, iskati leka njeni ozdravitvi. Zato je škodljivo za bodoče dni vsako polovičarsko reševanje težkega vprašanja, ampak je treba korenite izpremembe.

O prilagodljivosti

Za obletnico vojne piše I. B. Rusch v švicarskem dnevniku »National-Zeitung«:

Umska preproščina je misliti, ker se je zdaj okoli nas uresničila celostna misel, da ji moramo mi tudi podležiti. Pomislimo samo nazaj na čas, ko je naša zvezna država nastala, na petdeseta, šestdeseta in sedemdeseta leta. Mar nas takrat niso obdajale od vseh strani najbolj nazadnjaške monarhije? Takrat bi ga bili čudno pogledali, kdor bi bil mislil, da mi v sredini vendar ne moremo biti sami zase, da bi se morali prilagoditi tem notranjim sosednim tvorbam, ki nas tako malo brigajo, kakor briga malo naša notranja ustrojba druge. Narobe, prav takrat, ko je v vsej Evropi reakcija slavila zmage, posebno v Franciji Napoleona III., so žuboreli po švicarskih listih živahni potoki demokratičnih gibanj, smo položili podstave za socialno zakonodajo, razširili smo v zvezi in kantonih ljudske pravice. Zato pa ni naš ugled v zamejstvu nikjer trpel. Tam bi zgubili spoštovanje kvečjemu s takšnim pripravnim civiliziranjem in takrat po pravici.

Širite naš list!

Med telefoniranjem zaslišim večkrat iz aparata nerazločne, nemške moške pogovore. V mnenju, da je mogoče so-vražnik s pomočjo svojih civilnih zaveznikov na našo telefonsko napeljavno priklupil svoj poljski telefon, da bi lahko poslušal vse naše pogovore, povprašujem in poizvedujem na vse strani, odkod so bili nemški pogovori. Ko ničesar ne izvem, vprašam Zeilhoferja, ki je z obvezano rano ležal še v vojašnici s telefonsko slušalko na glavi, zasledujoč naše pogovore in nastope — kaj on misli. Precej slabotno, ampak mirno in odločno mi je svetoval, da naj prerežem telefonske žice, kar bo nemškoavstrijsko špijonažo onemogočilo. Predno sem se pa zato odločil, vprašam še Sagadina, če tam blizu njegove telefonske postaje nekaj ni v redu. Pojasnil mi je, da se on s poveljnikom baterije, ki je Poljak, včasih poslužuje nemščine, v kateri se hitreje razumeta kakor v slovenščini ali poljščini.

(Dalje prihodnjik.)

»Kakor posamezen človek, je stranka živo bitje, ne mrtev kamen. Raste in razvija se z narodom, iz katerega se je bila porodila. Življenje naroda je njeno življenje, trpljenje naroda njeno trpljenje, moč naroda — njena moč. Ako se tega ne zaveda, ali noče zavedati, se sama izlušči iz naroda, je tujka v domači hiši; in sodba ji je pisana!«

Ivan Cankar.

Oslak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za štajersko in koroško v letih 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Osebna hrabrost je do neke meje že prirojen dar narave, saj sloni v glavnem na dobrem živčnem sestavu. S tem ne trdim, da so zaspani neinicijativni flepmatiki, ki imajo tudi zdrave živce, junaki. Možje s prirodno osnovo za hrabrost, se s primerno izobrazbo, trdno voljo, veseljem do stvari, vzgojbo, prepričanjem in požrtvovalnostjo lahko izpopolnijo v občudovanja vredne junake. Komur pa vse naštet, ali del naštetega manjka, bo po mojem le težko kedaj zmožen osebne hrabrosti, kar je prava hrabrost v dobesednem smislu besede. Ker ni ničesar brez izjem, delajo tudi najknejša junake, ki so to postali le bolj slučajno. Mnogo jih je, ki se po vojnah široko ustijo s hrabrostnimi odlikovanji, ki pa niso bili nikdar sami osebno hrabri. Ne cikam v tem na bojevnike za našo svobodo, podčrtam le v splošnem, da ni najlepše, ponašati se z vidnimi znaki junaštva, ki so ga izvršili nižji in podrejeni, ki pa zato niso bili deležni kakšnega priznanja.

Naši zaključni ofenzivni boji za Radgono. — Artilerijsko ojačenje naše posadke. — Poročnik Hercog. — Stotnik

Sagadin. — Artilerijska priprava za naš napad. — Naš naskok in ponovno zavzetje kolodvora. — Kako sem zavzel mlín pri Potrni in vas Potrno pri Radgoni. — Odmev zavzetja Potrne.

Dne 5. februarja 1919 smo dobili poročilo, da nam general Rudolf Maister kot štajerski obmejni poveljnik s sedežem v Mariboru pošlje baterijo artilerije, ki bi naj nam olajšala priprave za končni izgon nasprotnih sil, ki so se še držale v nekaterih okoliških vaseh. Poročnik Hercog, ki je kot najstarejši postopni prevzel poveljstvo posadke, se je po nasvetu rajnega Zeilhoferja in po posvetu s poveljniki vodov odločil, da počaka z glavnim obračunom s sovražnikom vse dotlej, da nastopi topništvo.

Celo tisto dopoldne sem držal postojanke kakor preteklo noč ter sem s posameznimi streli po potrebi krotil nasprotnika, ki se je pripravljal in zbiral najbrž za obrambo. Moje moštvo, ki je vkljub 30 urnemu bojevanju brez spanja bilo moralno in vojaško na višini, je nestrpno čakalo, kdaj jih povedem naprej v napad. Še danes občudujem mojstveno izvežbanost in bojaželjnost mojih takratnih vojakov, ki jih brez pretiravanja lahko primerjam z najboljšimi frontnimi skupinami, ki jih je poznala zgodovina svetovne vojne.

Okrog 1 popoldne dospel topništvo do vasi Črešnjevci pri Gornji Radgoni ter se postavi nekje v bližini gornjeradgon-

skih občinskih opekarn. Bateriji je poveljeval nadporočnik, po narodnosti Poljak, ki je kot prostovoljec vstopil v našo armado. Z njim je general Maister poslal tudi orožniškega stotnika Sagadina, rojenega nekje v ptujski okolici, z namenom, da od ranjenega Zeilhoferja prevzame obrambo in postajno poveljstvo.

Po državni telefonski napeljavi, kateri smo priključili poljsko telefonsko napeljavno, smo hitro naredili zvezo z artilerijo, da smo ji zamogli dajati navodila, kam da naj strelja. Poročnik Hercog je pritekel do mojega voda, da sva se podala v hišo, kjer je bila veletrgovina Uray in kjer je bil tudi telefon. Iz podstrežja te hiše sva hkrati imela še kaj dober pregled čez ozemlje, ki ga je sovražnik še imel zasedenega. Bila sva artilerijska opazovalca in sem jaz Sagadina po telefonu dajal navodila, kam je treba usmerjati to-povske strele. Granate smo v največji meri usmerjali v bližino kolodvora ter v in na Staronovovas. Sagadin in njegov Poljak, ki sta streljala na podlagi zemljevida, naših kakor tudi sovražnih postojank nista poznala, bi bila najrajši streljala kar v sredino mesta Radgone. Nešteto krat me je Sagadin vprašal, če sme vsaj nekaj granat izstreliti v mesto, kar sem mu moral smeje odklanjati, rekoč, da je Radgona v celoti v naših rokah in nas samih ne kaže obstreljevati.

GOSPODARSTVO

Ljubljanski velesejem

Glede stroškov in škode, ki jih ima ta naprava zaradi jugoslovenskega centralizma, beremo v »Trgovskem listu« tele podrobnosti:

Spomladanski velesejem je bil že čisto pripravljen. Vsa draga reklama, vsa propaganda, ves aranžman gotov, ko je tri dni pred otvoritvijo velesejma prišla naenkrat njegova prepoved. Res je, da so danes časi nemirni in da je danes marsikaj nemogoče, kar je v normalnih časih samo po sebi umljivo. Res pa je tudi, da bi morali pristojni činitelji vedeti že malo prej in ne šele tri dni pred otvoritvijo, če je velesejem mogoč ali ne. Tako pa se je pustilo, da je velesejem z vsem elanom pripravljaj razstave, da je imel nad pol milijona dimarjev stroškov za njih organizacijo, nato pa je prišla prepoved. Tako je bilo pol milijona dimarjev izgubljenih zaradi premajhne pazljivosti do te naše velike gospodarske organizacije. Z vso pravico zahteva slovenska javnost, da se velesejmu ta škoda povrne, ker krivda za to škodo pada na tiste, ki so tako pozno izdali prepoved.

Sedaj v jeseni smo zopet doživeli nekaj podobnega. Letošnji obiskovalci velesejma se bodo čudili, kako je letos na velesejmu malo tujih razstavljalcev. Čudili se bodo s tem večjo razumljivostjo, ker se isti dan ko v Ljubljani odpre velesejem tudi v Zagrebu, kjer je tujih razstavljalcev vse polno. Tudi tu je ljubljanska velesejska uprava brez krivde in zopet pada krivda na druge. Tri dni pred otvoritvijo je namreč šele prišlo iz Belgrada sporočilo, da smejo na ljubljanskem velesejmu razstavljati tudi tuji razstavljalci, da sme biti jesenski velesejem mednarodni in ne samo naroden, kakor je bilo prvotno dovoljeno. V treh dneh je pa seveda nemogoče, da bi se moglo opraviti vse delo, ki je potrebno, da bi se tuji razstavljalci za udeležbo na velesejmu odločili in tudi že razstavili.

K temu bi samo še dostavili, da škode od rava velesejma seveda ne bo dobila nikoli povrnjene, saj vendar »Trgovski list« ve, da imamo v Sloveniji še zmeraj centralizem. To je tako gotovo, kakor je res, da ljubljanski velesejem dosedaj sploh še ni dobil omembe vredne podpore, čeprav je najstarejši velesejem v naši državi. Pač pa je dobil belgrajski ne samo veliko podporo, čeprav je bil ustanovljen šele pred dvema letoma, in povrh so bile tudi njegove stavbe zidane po večini z državnim, torej tudi našim denarjem.

Sicer pa je samo ob sebi jasno, da gre belgrajskemu velesejmu bolje, če je ljubljanski slab ali pa ga celo kedaj sploh ni.

Gordijski voz

(Dopis.)

Z zanimanjem sem prebiral razpravljanje o našem razmerju do Vzhoda in Zahoda. Doslej sem gledal to vprašanje nekako preprosto, kakor pač gleda delovni človek, ki se mora ubijati z delom in skrbmi in zato nima časa za modrovanje in razčlenjevanje vprašanj, ki vstajajo pred njim. Ob tej razpravi v »Sloveniji« pa so razpravljalci zadevo komplicirali. Preprosto vprašanje je tako postalo komplicirano in težko, še celo za preprostega delovnega človeka. Tako se pri nas na splošno dela: preprosta vprašanja razčlenjujemo in jih tako delamo težko prebavljiva.

Ta uvod je potreben, da povem nekaj pripomb k vsemu temu, predvsem zato, da se zve za mišljenje in čustvovanje preprostega človeka, »malega človeka«, kakor pravijo.

Tako se si mislim jaz in najbrž večji del delavstva z menoj vred:

1. Pod zemljo, na kateri živimo, težko da bi mogla kdaj sama odločati o svoji usodi in kljubovati vsemu, kar se bo zbiralo okoli nas in nad nami. Usoda Evrope je naša usoda — ali če hočete: usoda vzhodne Evrope je naša usoda.

2. Pod pojem narodnih koristi in obstoja štejemo koristi in obstoj slovenskega delovnega ljudstva (kmetov, delavcev, obrtnikov, skratka vseh, ki si z lastnim delom služijo kruh).

3. Obstoj in koristi slovenskega naroda so nezdružljivo zvezane s korenito rešitvijo socialnega vprašanja.

4. Demokracija, ki bi bila količkaj podobna kateri koli dosedanjih, bi pahnila naše delovno ljudstvo spet v najtrši boj za obstanek. Demokracije, kakršne so bile doslej, so res dajale delovnemu ljud-

stvu pravico do borbe, prav tako so pa dajale tudi izkoriščevalcem delovnega ljudstva polno mogočosti in priložnosti za izkoriščanje (zgled Francija).

5. Vprašanje slovenske usmeritve torej ni v prvi vrsti politično, kulturno ali gospodarsko, ampak socialno. Od Zahoda in od zahodne demokracije nimamo pričakovati rešitve socialnega vprašanja.

6. Vse razpravljanje, kam naj se obrnemo, je odveč. Med tem se namreč slovensko delovno ljudstvo že obrača in nihče tega obračanja ne bo mogel zaustaviti. Delovni človek misli preprosto, pa zato tudi navadno pravo zadene. Ta prednost učenim ljudem ni vselej dana.

Gordijski voz vprašanja odločitve za Vzhod ali Zahod bo slovenski narod, to se pravi delovno ljudstvo, preprosto presekal, mu vzelo vso mističnost in umišljeno kompliciranost. Delavec.

KULTURNI PREGLED

Časopis za zgodovino in narodopisje

XXXIV. letnik: 3.—4. zvezek, str. 145 do 256 in pet strani prilog v slikah

Obsežna dvojna številka te naše odlične znanstvene revije, o kateri hočemo tu na kratko poročati, ima tehtno vsebino. V prvem delu prinaša štiri daljše razprave: dve zgodovinski in dve narodopisni. Na prvem mestu je natisnjena razprava »Potek vseslovenskega kmečkega upora l. 1515. na Spodnjem Štajerskem«. Avtor **Bogo Grafenauer** je navedeno kritično preselil vire in literaturo o tem uporu, natančno ugotovil njegov potek in ovrgel verodostojnost poročil o bitki pri Brezicah (29. septembra 1515), ki je v resnici sploh ni bilo. Zdi se, da tudi kakšna polemična znanstvena diskusija, ki bi se utegnila vneti ob tej avtorjevi znanstveni ugotovitvi, ne bo mogla kaj bistvenega premakniti. Samo s takimi korenitimi in nadrobniimi, na kritičnem pretresu gradiva slonečimi razpravami se zida trdna podlaga za monografijo o slovenskih kmečkih uporih, ki jo avtor pravilno imenuje kot eno posebno važnih nalog slovenske zgodovinske znanosti. Naši zgodovinarji so namreč doslej nekoliko preveč zanemarjali to herojsko dobo slovenske zgodovine in jo vse preveč samo zunanje obravnavali. Mladi avtor je torej dal s to študijo tudi tehtno pobudo svojim starejšim tovarišem. — Prav tako podaja **Avgust Pirjevec** pod naslovom **Homileti »Slovenskega Prijatelja«**, kjer razrešuje šifre glavnih sodelavcev na podlagi nekega Einspielerjevega rokopisnega seznama, gradivo za zgodovino slovenskega cerkvenega govornišva, po drugi strani pa predstavlja ta s kritičnimi opombami opremljena objava tudi slovenskemu in kulturnemu zgodovinarju zanesljivo predštudijo za monografično obdelavo Einspielerjeve osebnosti. — **Matija Maučec** je opisal »Podstenj in priklet v prekmurski hiši« v različnih njunih oblikah, ki jih je razvojno razvrstil. Razprava, ki jo pojasnjujejo številni tlorisi in fotografije, ni pomembna samo za naše narodopisje, ampak je tudi za širšo javnost zanimiva in poučna, ker konkretno pojasnjuje pojma podstenje in priklet, ki so jih prinesli v besedni zaklad knjižnega jezika štajerski pisatelji (prvi menda Glonar v prevodu Kmetov). Ogromna večina bralcev, zlasti tistih, ki niso štajerskega porekla, namreč nima jasne predstave, kaj je to in kakšno je, čeprav se od Miška Kranjca dalje vedno pogostje srečuje s tema dvema besedama. Morda bi bilo dobro, ko bi avtor za širšo javnost, ki ne bere znanstvenih revij, napisal poljuden posnetek svoje razprave in ga objavil ali v kakšni nedeljski številki katerega koli dnevnega lista ali pa v kakšni bolj razširjeni na primer družinski reviji. — **Fr. Kotnik** razpravlja v krajši narodopisni razpravi »Kolacija« o tej stari postni jedi na sveti večer, kje jo Slovenci še poznajo in odkod je ta navada prišla k nam. Hkrati podaja tudi etimologijo te besede. — V oddelku »Izvestja« poroča **Fr. Baš** o »Novi predzgodovinski postojanki na Pobrežju pri Mariboru«, ing. arh. **Marjan Mušič** opisuje »Gradivo iz dobe romanike in gotike v mariborski stolnici«. **Janjo Glaser** opozarja na »Doslej neznano Slomškovo pesem«. — **Dr. Melita Pivec-Stelc** objavlja svoj referat o »Stanju slovenske historične

Dostavek uredništva. — Ta dopis k vprašanju »Vzhod ali Zahod«, ki so ga načeli nekateri naši sodelavci, bo gotovo vsakega zanimal, naj se že z njim ujema ali ne. Mi smo sicer že takoj od začetka zavzeli do tega vprašanja stališče in ga postavili stvarno, brez sleherne primesi kakšne mistike. Ta mistika pa je že tudi v tem, če kdo pričakuje, da sploh more priti prava rešitev kakršnega koli našega vprašanja od nekega zunaj in ne iz nas samih. In mistika je seveda še večja, če pri tem še pričakuje, da bo ravno od nekega prišlo odrešenje, in da ravno z druge strani ne bo moglo priti. Povsod najdemo lahko dobrih stvari, povsod tudi slabih, ponekod več, drugod manj. Ogleдали si bomo ene kakor druge, izluščili iz prvih njihne vrednote, učili se od njih in ob njih, potem pa šli na delo, ne da bi pričakovali odkoder koli drugačne pomoči, razen kolikor izhaja iz samoobsebnosti človeške solidarnosti. Vse drugo je modrovanje nesamostojnega podložniškega duha, ki pa je tolikanj pri nas — saj so ga nam vcepljali nepoklicani in od zunaj vrnjeni vodiči dobrih 300 let.

bibliografije, o čemer smo tudi v našem listu pred kratkim prinesli daljši sestavek. — Sledijo še bogati razdelki: »Slovenstvo«, kjer je ocenjeno veliko število slovenskih in tujih znanstvenih del, »Zapiski« in »Društveni glasnik« s poročili o delu Zgodovinskega in Muzejskega društva ter Banovinskega arhiva v Mariboru leta 1939. V rubriki »Vprašanja in odgovori« dajejo sodelavci pobudo za zbiranje zgodovinskega in narodopisnega gradiva ter s kratkimi zapiski pojasnjujejo nekatera zadevna vprašanja.

S to dvojno številko je ta izvrstno urejena znanstvena revija končala že svoj 34. letnik. Vsi njeni uredniki: **Kaspet, Kovačič** in sedanja **Baš** in **Glaser** so jemali naslovni označbi zelo na široko in dajali prostor tudi slovenski in jezikovni zgodovini, celo jezikoslovnim prispevkom. Skoraj vse slovenske znanstvenike šteje revija med svoje nekdanje in sedanje sodelavce. Že zdavnaj to ni več pokrajinski znanstveni obzorik za štajersko, ampak stoji med prvimi slovenskimi znanstvenimi glasili. Ko je ljubljanski »Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino« zaradi tvarnih težav moral prenehati, so dobili slovenisti zavetje v mariborskem »Časopisu za zgodovino in narodopisje«, pri katerem so mnogi sodelovali že prej in istočasno kot v ljubljanskem. Prav do danes pa nadomešča mariborski ČZN skupno z ljubljanskim »Glasnikom muzejskega društva« osrednje znanstveno glasilo slovenskih zgodovinarjev. Zato je kulturni kronist neprijetno presenečen, ker v imeniku udov mariborskega zgodovinskega društva, ki je objavljen na koncu številke, ni našel cele vrste vidnih slovenskih znanstvenikov in kulturnih delavcev in to tem bolj, ker letna udnina Zgodovinskega društva, ki je obenem naročnina za ČZN: 50 din tudi v današnjih težkih časih ni mnogo za tako bogato in pomembno vsebino, ki jo prinese vsak letnik. Zato in zaradi dolgoletnega bogatega izročila bi moral mariborski »Časopis za zgodovino in narodopisje« imeti med slovenskimi razumniki mnogo, mnogo več podpornikov in naročnikov. n.

„Slovenec“ in Kersnikova slavnost

Čeprav nam je šlo, kakor smo poudarili, v prvi vrsti za stvar in ne za osebo, je vendar videti, da smo zadeli v živo, ko smo pokazali, da imajo nekateri dva obraza. »Slovenec« očita našim pripombam neresničnost in deplasiranost, vendar se ne upa trditi, da besede, ki smo jih navedli, niso bile izrečene. Tudi sklicevanje na dobro voljo od letos, od lani, od predlanskega leta in še dalje nazaj, če hočete, nič ne pomaga. Kar se tiče aranžmaja, smo že mi prizanesljivo povedali, da bi talka slavnostna odkritja morala imeti širši, vsenarodni, ne samo lokalni značaj. Bistričane, ki so toliko nesebični, da na nobeno ploščo ne vklešejo, da so jo oni vzdali, bo to samo naučilo, da bodo v prihodnje pripravljali take slavnostne dneve še z večjo resnostjo in z nekoliko manjšo hitrico kot do zdaj. Potem se vsaj ne bo mogel nihče izgovarjati z lokalnim značajem prireditve. Želimo samo, da bi tisti urednik,

ki se čuti osebno prizadetega, v bodoče z dejanji in ne le z besedami pokazal vsaj tisto mero svoje nekdanje objektivnosti, ki se nanjo zdaj sklicuje. Samo s tem bo našo javnost prepričal, da ne spada med tiste ljudi, ki zadnje čase vedno pogostje govorijo o »naši« in »vaši« kulturi, o slovenski pa samo takrat, kadar jo morejo istiti in enačiti s svojo strankarsko »našo« kulturo, ali kadar hočejo skriti svoje enostranske, ozke, strankarske koristi za bolj sprejemljivo in bolj objektivno besedo slovenski narod. n.

O mlačnosti in brezskrbnosti pri kulturnem delu

V avgustovi številki družinskega magazina »Prijatelj« piše pisatelj in režiser **Bratko Kreft** v obliki pisma uredniku o pravkar končani gledališki sezoni, v kateri smo preskromno proslavili 180-letnico slovenske dramatike. Med drugim je tam napisal tudi nekatere precej ostre besede, ki so v marsičem resnične, zlasti tiste o brezbriznih cinikih med slovenskimi kulturniki. Zato se nam zdi vredno tisti odstavek ponatisniti, čeprav se mu vidi, da je napisan precej slučajno in mimogrede.

... V naših razmerah je čutili že več let precejšnjo mlačnost in brezbriznost. Nobena zaleta ni več, ki je pa za vsako intenzivnejšo kulturno delo zelo potreben. Naše kulturne ustanove z gledališčem vred so izgubile pravi stik z ljudstvom. Ljubljana živi zase, si lasti primat, svojih dolžnosti do ljudstva, ki živi izven njenega območja, pa se prekleto malo zaveda. Zato tudi tako vidno hira. V Ljubljani srečuješ kulturne mogočnike in zaslužne kulturne veterane poleg raznih brezbriznih cinikov, ki bi se morali v polni meri delati in ustvarjati, če bi se vsaj malo zavedali svojih dolžnosti. Toda edina njihova dejavnost je v tem, da se tiste ovirajo pri delu, ki hočejo delati. — Vidim te, kako si skomignil z rameni, ko si prebral zadnje, češ že spet zabavljanje, toda žal je vse to resnično in bi bilo treba o tem spregovoriti veliko ostrih besed...

Jezikovni kotichek

„Znamkice“

Te so začele plašiti zadnja leta pri slovenskih pisalcih namesto starih znamk. A zaman bi se človek vpraševal, počemu pomanjševalna beseda. Mar so te »znamkice«, s katerimi se na primer plačujejo prispevki za obrambni fond, manjše od različnih prejšnjih znamk. Kaj še, kvečjemu so še za spoznanje večje. Mar so te znamkice »nežnejše, občutljivejše in mikavnejše«, kar bi tudi še po nekakšnem opravičevalo manjšalko? Še manj, kakor sploh pri stvarih, ki jih uvaja finančna uprava za povišanje svojih dohodkov, po navadi ni ozirov na rahločutnost.

Kratko in malo, pri teh pomanjševalnih znamkicah bi stal človek pred uganiko, če ne bi poznal njihne jugoslovenske nature. Tako pa je stvar čuda preprosta: bral in slišal je neuki in našemu jeziku tuji pismar o znamkicah doli na jugu, in ker tak pismar ne zna samostojno misliti in govoriti, ponavlja besedo kakor papiga, o kateri tudi pravijo, da zna govoriti, ko ponavlja ne zavedno slišane glasove. T. M.

Reklama

V nekem ljubljanskem dnevniku je za veliki semenj priobčilo industrijsko podjetje res izviren oglas, ki se glasi: »Kadar vežeš, voziš in zavijaš — misli na Grosuplje!«. Na Grosupljem pri Ljubljani je namreč tovarna za vrvarске izdelke. Tisti, ki je sestavljal navedeni oglas, je čisto gotovo mislil povedati, da se naj vsakdo, ki kaj zavezuje in pa zavozljava ter zavija, spomni na motiv, ki ga izdelujejo na Grosupljem, zapisal je pa namesto »voz-ljaš« besedo »voziš«. Hotel je najbrž biti posebno »sodoben« pa se je hotel ogniti preveč navadni besedi »vozljati« ter je mislil, da bo ljudem z juga, kolikor jih bo pač prišlo na veliki semenj v Ljubljano, ali pa kakšnim domačim jugoslovenom povedal bolj imenitno. Zato je skoval za »vozljati« svojo besedo »vóziti«. Tako prepeljavajo in »vozijo« slovensčino dandanes pri nas neki ljudje. J.